

Arbeidstijd en gewenste uren

De keuze van het aantal arbeidsuren wordt beïnvloed door individuele voorkeuren en beperkingen aan de vraagzijde van de arbeidsmarkt. Met een model dat deze elementen bevat kunnen de effecten van een verandering van de lengte van de werkweek en van de uitkeringen worden gesimuleerd.

De lengte van de werkweek is een regelmatig terugkerend thema in het politieke debat. In dit artikel worden de resultaten beschreven van een model waarin een werknemer de arbeidsuren kiest. Deze keuze wordt beperkt door de beschikbare banen en uren die worden aangeboden. Het model wordt geschat met gegevens over de feitelijke arbeidsuren, de werkloosheidsduur, en lonen. Ook wordt gebruik gemaakt van subjectieve gegevens over de gewenste uren van steekproefrespondenten. Met het model kunnen verschillende beleidssimulaties worden uitgevoerd. Nagegaan wordt of werknemers een baan met een onaantrekkelijk aantal uren kiezen als de uitkeringen omlaag gaan en het effect van een verandering van de standaardwerkweek op de verdeling van feitelijke arbeidsuren wordt bekeken.

Theorie: het neoklassieke arbeidsaanbodmodel

In het neoklassieke arbeidsaanbodmodel wordt de keuze van het aantal arbeidsuren gemodelleerd als een afweging tussen consumptie, inkomen, en vrije tijd. Een werknemer ontleent nut aan consumptie en vrije tijd. De consumptie wordt gefinancierd met inkomen, en door meer uren te werken neemt het inkomen, en daarmee de consumptie, toe. Keerzijde van meer werken betekent dat er minder tijd over blijft voor andere activiteiten. Daarbij kunnen we denken aan pure vrije tijd, maar ook aan tijd besteed aan huishoudelijk werk en de zorg voor kinderen. De hoogte van het uurloon beïnvloedt de keuze van arbeidsuren.

Het arbeidsaanbodmodel en de empirie

Het neoklassieke arbeidsaanbodmodel vormde de basis voor de eerste empirische, micro-econometrische toepassingen op dit gebied. Zie Blundell en MaCurdy (1999) voor een overzicht van de empirische literatuur over arbeidsaanbod. In deze toepassingen wordt met een steekproef met gegevens over arbeidsuren en lonen van individuele werknemers het verband geschat tussen de arbeidsuren en de loonvoet (de arbeidsaanbodfunctie). In de empirische literatuur rees al gauw het besef dat het neoklassieke arbeidsaanbodmodel niet direct

de feitelijke arbeidsuren kan verklaren. Als iemand niet werkt hoeft dat niet de uitkomst van een keuze te zijn: in veel gevallen is er sprake van onvrijwillige werkloosheid. Het arbeidsaanbodmodel gaat er vanuit dat iemand ieder aantal uren kan kiezen, of dat nu veertien, 29, of 46 uur per week is. In steekproefgegevens over arbeidsuren wordt echter een piek waargenomen in de categorie van werktijden van 38 tot veertig uur per week. Het arbeidsaanbodmodel waarin werknemers hun arbeidsuren zelf kunnen kiezen zal een grotere spreiding van uren laten zien in plaats van een concentratie bij een werkweek van veertig uur. Dit wordt bijvoorbeeld opgemerkt in Blundell en MaCurdy (1999). Aannemelijk is dat de piek te maken heeft met beperkingen in de keuze die werknemers kunnen maken doordat aangeboden banen meestal een vastgesteld aantal uren kennen.

Combinatie van een arbeidsaanbodmodel en een zoekmodel

In een model van Bloemen (2006) wordt de keuze van arbeidsuren gecombineerd met keuzebeperkingen in de werktijd en de beperkte beschikbaarheid van banen. Het model combineert het arbeidsaanbodmodel met een zoekmodel. Een zoekmodel beschrijft het gedrag van een werkloze die op zoek is naar een baan. In de standaardvariant, beschreven in Mortensen (1986), ontvangt de werkloze met een bepaalde kans een baanaanbod. Het model kan worden uitgebreid door de kans op een baan te laten afhangen van de zoekinspanning van de werkloze, zoals in Bloemen (2005). Deze

baan wordt volledig gekarakteriseerd door het loon: de doelstelling van de werkloze is maximalisatie van het verwachte inkomen, terwijl het aantal arbeidsuren geen onafhankelijke rol speelt bij de keuze van een baan. Als een baan wordt aangeboden dan kan deze worden geaccepteerd of verworpen. In het laatste geval moet er gewacht worden op een nieuw aanbod. De werkloze maakt bij de beslissing een inschatting van de kans op een nieuw aanbod en de verwachte omvang van het loon. Dit wordt afgewogen tegen het huidige inkomen, een uitkering. De strategie van de werkloze kan worden uitgedrukt in een reserveringsloon: ieder baanaanbod met een loon boven het reserveringsloon wordt geaccepteerd. In Bloemen (2006) worden arbeidsuren als component van de baan geïntroduceerd. Net als in het arbeidsaanbodmodel ontleent een werknemer niet alleen nut aan inkomen (consumptie) maar ook aan vrije tijd (arbeidsuren). Een baanaanbod bestaat uit een pakket: een uurloon en een aantal

De hoogte van het uurloon beïnvloedt de keuze van arbeidsuren

arbeidsuren. Het reserveringsloon wordt nu afhankelijk van het aantal uren: iemand die graag parttime werkt, zal voor een parttime baan een lager reserveringsuurloon hebben dan voor een fulltime baan. Bij de acceptatiebeslissing van een baan spelen voorkeuren voor werktijden een rol, maar ook verwachtingen of een baan met de gewenste werktijden beschikbaar is. Zo zal iemand die een voorkeur heeft voor een deeltijdbaan een aanbod van een voltijdse baan eerder accepteren als de kans op een aanbod van een deeltijdbaan klein is. Is de kans op een aanbod van een deeltijdbaan echter groot, dan loont het zich wellicht om een aanbod van een voltijdse baan te verwerpen en verder te zoeken. Op deze manier speelt de beperkte beschikbaarheid van banen met een bepaalde werktijd een rol bij het accepteren van een baan.

Het gebruik van subjectieve informatie over arbeidsuren

Om het economische model te confronteren met de empirie moet het verder gespecificeerd worden. Er moet bijvoorbeeld een nutsfunctie worden gekozen en worden bekeken welke informatie nodig is om de parameters van het model te schatten.

Het model bevat de kans dat er een baan wordt aangeboden en de kansverdeling van de aangeboden lonen en uren: dit zijn de elementen uit het model die beperkingen opleggen aan de keuze. Door gebruik te maken van informatie over werkloosheidsduur en overgang van werkloosheid naar werk kan de kans op een aanbod van een baan worden geïdentificeerd. Voor het aanbod van lonen en uren is het duidelijk dat er informatie over feitelijke arbeidsuren en lonen nodig is. Maar uren worden niet alleen bepaald door de beperkingen maar ook door de voorkeuren van het individu. In de praktijk zijn de waargenomen arbeidsuren het resultaat van een keuze (aanbodfactoren) en beperkingen (vraagfactoren). Dat betekent dat de waargenomen arbeidsuren niet voldoende zijn om de voorkeuren voor bepaalde werktijden te kunnen onderscheiden van de verdeling van aangeboden uren. Daarom wordt er bij het schatten van het model gebruik gemaakt van subjectieve informatie over arbeidsuren. In een enquête wordt aan respondenten gevraagd of zij tevreden zijn met het wekelijkse aantal uren dat zij werken. Indien dat niet het geval is wordt gevraagd wat dan het gewenste aantal uren is. Met deze extra bron van informatie kunnen we de feitelijke uren beter verklaren doordat we deze kunnen opsplitsen in voorkeuren voor uren enerzijds en restricties aan de vraagzijde van de arbeidsmarkt anderzijds.

Data

De beschikbare data zijn afkomstig van het CBS. De steekproef heeft betrekking op de periode 1985–1989 en bevat gegevens van mannen in de werkzame leeftijd. Voor deze steekproefperiode is alle beschikbare informatie, waaronder de werkloosheidsduur op maandniveau en informatie over de gewenste arbeidsuren gelijktijdig beschikbaar. De meerderheid van de werkende mannen heeft een werktijd van 38 à veertig uur per week. Er is echter een aanzienlijk aandeel van 33 procent dat buiten deze categorie werkzaam is. Van de werkende mannen geeft ruim 25 procent aan minder te willen werken en zes procent wil juist meer werken dan hun feitelijke aantal arbeidsuren. Een percentage van 77 procent heeft een voorkeur voor een werktijd van dertig tot en met veertig uur.

Schattingsresultaten

Bij het schatten van het model is er aandacht besteed aan de rol van subjectieve informatie. Als we de subjectieve informatie over gewenste uren niet gebruiken bij het schatten van het model en vervolgens met de verkregen schattingsresultaten en de nutsfunctie de optimale arbeidsuren in geval van vrije keuze berekenen dan blijkt dat deze optimale arbeidsuren gemiddeld hoger uitvallen dan veertig uur per week. De verdeling van optimale arbeidsuren laat een piek zien bij 44 tot 48 uur per week. Dat zou impliceren dat de meeste werknemers juist meer willen gaan werken. Dat is in tegenspraak met

de uitkomst van de enquête waaruit blijkt dat een groot deel juist minder uren wil werken. Dit laat zien dat het belangrijk is om de subjectieve informatie te gebruiken bij het schatten van het model: wordt deze informatie wel gebruikt dan zijn de optimale arbeidsuren gemiddeld genomen lager dan 40 uur per week. Het model voorspelt dat de optimale arbeidstijd voor de meerderheid van de werknemers tussen de 32 en veertig uur per week ligt. Zonder deze informatie lukt het dus niet om te onderscheiden in hoeverre feitelijke arbeidsuren de uitkomst zijn van keuze en in hoeverre van beperkingen van keuzemogelijkheden.

Beleids simulaties

Als het model geschat is dan kan het gebruikt worden om te simuleren wat de effecten van bepaalde beleidsmaatregelen zijn. Er worden hier twee maatregelen besproken:

- Verlaging van de werkloosheidsuitkeringen met vijf procent

In het standaard zoekmodel leidt een lagere uitkering er toe dat het reserveringsloon daalt. Iemand zal dus eerder een baan accepteren. In het model met arbeidsuren kan worden nagegaan of de verdeling van uren er anders gaat uitzien als men sneller een baan accepteert. Het kan zijn dat door de lagere uitkering iemand sneller een baan accepteert met een ongewenst aantal uren. De uitkomst van de simulatie laat zien dat er een lichte verschuiving is in de richting van deeltijdwerk. Een verklaring hiervoor is dat een deeltijd-

baan (bij een gegeven uurloon) samengaat met een lager inkomen: er wordt immers een lager aantal uren gewerkt. Doordat de uitkering lager is wordt het lagere inkomen van een deeltijdbaan eerder acceptabel. Daar komt nog bij dat gemiddeld genomen het gewenste aantal uren zich beneden veertig uur per week bevindt en het daardoor ook wat voorkeuren betreft aantrekkelijk is om een deeltijdbaan te kiezen. Er is geen verschuiving richting banen met een werktijd boven veertig uur: er worden dus niet meer banen geaccepteerd met een onaantrekkelijk hoog aantal uren doordat de uitkeringen worden verlaagd. Verder blijkt dat de werkloosheidsduur met ongeveer 2,5 procent afneemt.

- Verlagen van de standaard werkweek

Uit de schattingen van het model blijkt dat verreweg de meeste aangeboden banen (57 procent) zich in de categorie van 38 à veertig uur per week bevinden: de verdeling van aangeboden uren laat hier een piek zien. Dit is een duidelijke beperking op de vrije keuze van arbeidsuren. Wat gebeurt er met de verdeling van feitelijke uren als we deze piek verschuiven naar de categorie van 34 à 36 uur per week? Dit is te vergelijken met een verlaging van de standaard werkweek. Vooraf zijn er verschillende effecten te

Door gebruik te maken van informatie over werkloosheidsduur en overgang van werkloosheid naar werk kan de kans op een aanbod van een baan worden geïdentificeerd

verwachten. Omdat de meeste respondenten een voorkeur hebben voor een werkweek van minder dan veertig uur krijgt de gemiddelde werknemer eerder een baan aangeboden met het gewenste aantal uren. Dit kan de duur van de werkloosheid verlagen omdat er eerder een acceptabele baan wordt gevonden. Anderzijds slaat de gemiddelde werknemer een ongunstig baanaanbod wellicht eerder af omdat de kans groter is dat wachten op een nieuw bod leidt tot een aantrekkelijkere baan. Dit zou de werkloosheidsduur kunnen verlengen.

De berekening van de effecten op de gehele steekproef laat zien dat de verwachte werkloosheidsduur afneemt: de kans dat een werkloze een baan krijgt en accepteert neemt met 2,2 procent toe, en de werkloosheidsduur neemt met 2,2 procent af. Dat is vergelijkbaar met het effect van een verlaging van de uitkeringen met vijf procent. Een simulatie van de arbeidsuren laat ten eerste zien dat als de piek in de aangeboden uren wordt verlaagd, dit ook terug te zien is in de feitelijke geaccepteerde uren. Dat effect is geen verrassing. Maar wat we verder zien is dat er met een lagere standaardwerkweek minder werknemers komen met een werktijd van minder dan 34 uur. Dit is als volgt te verklaren: voor iemand die een voorkeur heeft voor een baan van twintig uur per week is het voorstelbaar dat een baan van 34 uur per week eerder acceptabel is dan een baan van veertig uur per week. Bovendien blijkt er een lichte toename te zijn in het aantal werknemers dat meer dan veertig uur per week werkt. Ook hier is de verklaring dat voor iemand met een voorkeur voor een lange werkweek een baan van veertig uur per week wel acceptabel was maar een baan van 34 uur per week niet meer. Men zal wachten en verder zoeken totdat men een baan van meer dan veertig uur gevonden heeft. Per saldo zien we echter een afname van de werkloosheidsduur: dat komt omdat er meer werknemers zijn die minder dan veertig uur per week willen werken dan werknemers die meer dan veertig uur per week willen werken.

Conclusies

De resultaten van de beleidssimulaties laten zien dat het sleutelen aan de lengte van de standaard werkweek een vergelijkbaar effect op de werkloosheidsduur kan hebben als een verandering van de uitkeringen. Ook zien we dat een verlaging van de uitkeringen vooral een effect heeft op de acceptatie van banen met meer uren dan de standaard werkweek. In het politieke debat wordt er op dit moment gesproken over een verlenging van de standaard werkweek. Argumenten die daarvoor worden genoemd zijn de betaalbaarheid van de vergrijzing

Om werknemers aan te trekken die bereid zijn om meer uren te werken zal een baanaanbod gepaard moeten gaan met een uurloon dat boven dat hogere reserveringsuurloon ligt

en het achterop lopen van de werktijd in Nederland ten opzichte van andere geïndustrialiseerde landen. Bovenstaande simulatiere-sultaten laten zien dat het goed is om rekening te houden met de voorkeuren van werknemers voor arbeidsuren. Als de resultaten van de modelsimulatie geëxtrapoleerd worden naar de huidige situatie dan zou een verlenging van de standaard werkweek ertoe kunnen leiden dat werknemers langer blijven zoeken naar een baan met een gewenst aantal uren beneden deze langere werk-week. De gemiddelde werkloosheidsduur neemt dan toe. Het model beschrijft niet de mogelijke effecten op de loonvorming. Het is wel mogelijk om daar voorspellingen over te doen. Bij een langere standaard werkweek met uren die langer zijn dan gewenst, hoort een hoger reserveringsuurloon. Om werknemers aan te trekken die bereid zijn om meer uren te werken zal een baanaanbod gepaard moeten gaan met een uurloon dat boven dat hogere reserveringsuurloon ligt. Een opwaartse druk op de lonen kan het gevolg zijn. Het model kan worden toegepast op recentere data en op gegevens over vrouwen. Hiervoor is beschikbaarheid van voldoende grote databestanden op individueel niveau nodig die gegevens bevatten over de werkloosheidsduur, gewenste uren, waargenomen uren, en lonen.

LITERATUUR

- Bloemen, H.G. (2006) *Job search, hours restrictions, and desired hours of work*. Ongepubliceerd manuscript, Vrije Universiteit Amsterdam.
- Bloemen, H.G. (2005) *Job search, search intensity, and labor market transitions*. *Journal of Human Resources*, 40 (1), 231–269.
- Blundell, R. en T. MaCurdy (1999) *Labor supply: A review of alternative approaches*. In: Ashenfelter, O. en D. Card, *Handbook of Labor Economics*, vol. 3A, (red.), Amsterdam: North-Holland.
- Mortensen, D. (1986) *Job search and labor market analysis*. In: Ashenfelter, O. en D. Card, *Handbook of Labor Economics*, vol. 2, (red.), Amsterdam: North-Holland.